הלכה · משנה תורה · מפרשים · מגדל עוז · ספר אהבה

מגדל עוז על משנה תורה, הלכות ברכות

רבנו שם טוב אבן גאון

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מגדל עוז על משנה תורה, הלכות ברכות

רבנו שם טוב אבן גאון

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מגדל-עוז-על-משנה-תורה-הלכות-ברכות/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ג 5
הלכה ה 5
הלכה ט 5
הלכה יא 5
הלכה יג 6
הלכה טז 6
הלכה יט 6
פרק ב 7
הלכה א 7
הלכה ג 7
הלכה ז 7
הלכה יב 7
הלכה יד 8
פרק ג 8
הלכה א 8
הלכה יא 8
פרק ד 9
הלכה א 9
הלכה ב 9
הלכה ד 9
הלכה ו 9
הלכה ח 11
הלכה ט 11
הלכה יא 12
פרק ה 12
הלכה א 12
הלכה ה 12
הלכה ז 12
הלכה יא 12
הלכה טו 12
הלכה יז 13
פרק ו 13
הלכה א 13
הלכה ג 14
הלכה ד 14
הלכה ו 15
הלכה ט 15
הלכה יא 15
הלכה יג 16
הלכה יד 17
הלכה טז 17
הלכה יח 17
הלכה יט 18
פרק ז 18
הלכה א 18
הלכה ד 18
הלכה ו 19
הלכה ט 19
הלכה יב 19
הלכה יג 20
הלכה יד 20
הלכה טו 21
פרק ח 21
הלכה א 21
הלכה ד 21
הלכה י 21
הלכה יב 22
הלכה יג 22
פרק ט 23
הלכה א 23

הלכה ז 23
פרק י 23
הלכה א 23
הלכה ה 23
הלכה ז 23
הלכה יג 23
הלכה טו 23
הלכה יח 24
פרק יא 24
הלכה א 24
הלכה ד 24
הלכה ז 24
הלכה טו 25
הלכה טז 26

פרק א

הלכה א

מצות עשה מן התורה כו' עד מברך אחריו. פרק מי שמתו (דף כ"א) ולשון התוספתא ברכת המזון מן התורה עד שנאמר ואכלת ושבעת וברכת ע"כ:

ומדברי סופרים לברך עד שיאכל כזית. פרק כיצד מברכין (דף ל"ח) :

ומטעמת כו' עד רביעית. פרק היה קורא (דף י"ד) :

הלכה ג

וכשם שמברכים כו' עד יעשה אותה. פרק קמא דפסחים (דף ז') :

וברכות רבות כו' עד ולירא ממנו. פרק הרואה (דף נ"ו) :

הלכה ה

ונוסח כל הברכות כו' עד בלשון חול יצא. פרק כיצד מברכין (דף מ"ב מ"ג) :

כל הברכות כולן צריך שישמיע כו' עד בלבו. פרק היה קורא (דף ט"ו ט"ז) :

כל הברכות כולן לא יפסיק כו' עד כל כיוצא בזה. פרק כיצד מברכין (דף מ"א) :

הלכה ט

כל הברכות כולן מותר לטמא כו' עד בו ביום. פרק מי שמתו (דף כ"ב) ופרק כיצד מברכין:

ואסור למברך כו' עד בקרקע ומברכת. פרק רביעי דמסכת חלה ופרק מי שמתו:

כל הברכות כולן אע"פ כו' עד ושותה עמהן. פרק ערבי פסחים (דף ק"ה) וסוף פרק ראוהו בית דין (דף כ"ט) :

הלכה יא

כל השומע ברכה כו' עד מן התורה כמוהו. פרק אלו דברים דברכות (דף נ"ג) ופרק לולב הגזול (דף ל"ח) :

רבים שנתוועדו כו' עד להסב כאחד. פרק כיצד מברכין (דף מ"ב) :

כתב הראב"ד ז"ל תמיה אני למה הניח איכא דאמרי וכו' והוא חומרא עכ"ל: **ואני** אומר כבר שאלו חכמי לוני"ל ז"ל זאת השאלה אות באות והשיב להם: **תשובה** הדבר ידוע כי הפת חשובה מן הכל וכו' (עיין בכ"מ לשון התשובה) ואם הסבו אחד מברך לכולן דמהניא ביה הסיבה ע"כ לשון התשובה אות באות. ודברים נכונים הם ואין מקום לפקפק עליהן, ותמיה אני איך לא נמחקה קושיא זו מן ההשגות אח"כ אלא שאני אומר באולי נעתקה במקומות אשר לא ראו תשובה זאת הנכונה ואף מקודם שראיתיה וחשבנוה הפירוש הראשון הייתי אני מתרץ מה שאמרו רבותינו בעלי התוספות ז"ל דבכ"מ שאנו

מוצאים שתי לשונות בתלמוד הראשון עיקר והשני טפל לו כדברי רבינו חננאל ז"ל שדבריו דברי קבלה וכן הסכים ר"ת ז"ל אבל בזה נתיישב לבי יותר לפי שהיא שיטה מוסכמת כשיטת רבותינו ורבותי חכמי הזמן נ"ע:

הלכה יג

כל השומע עד אמן. פרק אלו דברים (דף נ"א) :

כל העונה אמן כו' עד בכלל העונין. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ז) :

כל המברך כו' עד אמן. פרק אין עומדין (דף ל"ג) :

התינוקות כו' עד חובתו. בברכות סוף פרק אלו דברים:

הלכה טז

כל העונה אמן כו' עד שבירך עליו. פרק שלשה שאכלו:

ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות כו' עד ולפיכך עונה אמן. פ' שלשה שאכלו (דף מ"ז) :

כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מהו זה וכו' ואין חוששין לדבריו עכ"ל: **ואני** אומר בא וראה וזכור מה שהקדמתי לך בחיבור זה בהתחלה כוללת ותבחין כמה מועלת לשקול דבריו במאזני צדק ואבני צדק ואיפת צדק והין צדק ותתבונן כי מה שכתב ר"מ ז"ל לא מדעתו כתבו אלא תלמוד ערוך הוא בתוספתא דמגלה דאין עונין אמן אחר ברכת עצמו בברכת פירות ובברכת מצות מפני שני דברים. אחד דאין עונין אמן אלא אחר ברכה חשובה שקדמו לה ברכות אחרות להודיע שסיים כל ברכותיו. ועוד אפילו קדמה לה כגון ברכה אחרונה שלפני קריאת מגילה ונר חנוכה לא יענה אמן מפני שזה היה חשוב הפסק בין הברכה ובין דבר שמברכין עליו ולא דמי לבונה ירושלים שכבר סיים כל אכילתו ואין כאן עוד חשש הפסק. וכתב הר"מ מקוצי ז"ל ופירוש ר"מ ז"ל מפורש ביותר מעתה ואין צריך לדחוק דברים בשבעת המינין ועל כן נשמע ממנו שאמר כהלכה ועל הבל פיו העולם עומד מעודו עד היום הזה כד"ן:

הלכה יט

כל האוכל דבר האסור כו' עד לא בתחלה ולא בסוף עד סוף הפרק. פ' שלשה שאכלו (דף מ"ה) :

כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה טעות גדולה וכו' למה לא יברכו הואיל ונהנו עכ"ל: **ואני** אומר כי רש"י ז"ל פירש כן בפירוש המשנה דר"פ שלשה שאכלו כדברי ר"מ ז"ל וכתב הטעם משום דהויא ברכה הבאה בעבירה וגם רבותינו בעלי התוספות ז"ל הסכימו כן משום דלא חשיבא אכילה ויש לי ראיה לשתי הלשונות, ללשון התוספות מדתנן פרק

שבועות תניין שבועה שלא אוכל ואכל אוכלין שאינן ראויין לאכילה ושתה משקין שאינן ראויין לשתיה פטור שבועה שלא אוכל ואכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים חייב ור"ש פוטר וק"ל כר' שמעון אלמא לא שמה אכילה ומהנך בבי דלקמן לא תיקשי לן דהא בגמרא דשמעתין מקשה מינייהו ומתרץ לה, וללשון רש"י ז"ל יש לי ראיה מדתנן פ"ק דסנהדרין ר"א בן יעקב אומר הרי שגזל סאה חיטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה' ומייתי לה בהדיא ריש פרק הגוזל קמא ואסיקנא טעמא לענין ברכה משום דהויא לה ברכה הבאה בעבירה ואע"ג דאמר לה תלמודא בלשון דילמא דוקא הוא כדאשכחן טובא בתלמודא וכ"כ רבותינו בעלי התוספות ז"ל בפ"ק דסנהדרין וג"כ מצאתי שמסכים הירושלמי שמוסיף והפריש ממנה חלה והאכיל את בניו אלמא לענין ברכת האכילה נאמרה ובזה עמדו דברי ר"מ ז"ל על עמדם. ומסברא נמי יש לי לתמוה על הסכמת הראב"ד ז"ל שמחלק בין זימון לברכה אי אכילה הויא לברך עליה בתחלה ובסוף אמאי לא הויא אכילה לזימון ואי לזימון לא הויא לענין ברכות נמי לא הויא וכיון דסתם לן מתניתין לענין זימון נידוק מינה לענין שאר ברכות כדעת ר"מ ז"ל וכד"ן:

פרק ב

הלכה א

סדר ברכת המזון וכו' עד תקנוה. פ' שלשה שאכלו (דף מ"ח) :

הפועלים שהיו עושין כו' עד כשאר כל אדם. פרק היה קורא (דף ט"ז:) :

הלכה ג

ברכת הארץ כו' עד ברכה שלישית. פ' שלשה שאכלו שם.

בחנוכה ופורים כו' עד ויעלה ויבא בנחמה. בפרק במה מדליקין (דף כ"ד) ובירושלמי פרק תפלת השחר וכן משמע בזבחים פרק כל התדיר ובמגילה פרק בני העיר:

הלכה ז

ברכה רביעית כו' עד הרחמן כו'. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ט) :

ברכת חתנים כו' עד וחתנים מן המנין כו'. פרק קמא דכתובות (דף ז' ח') :

הלכה יב

שכח ולא הזכיר בשבת ויום טוב וכו' עד אינו חוזר. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ט) ופרק עומד ויושב (דף כ"ג) ופרק במה מדליקין (דף כ"ד) :

כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה וכו' וחוזר לתחלת בונה ירושלים עכ"ל: **ואני** אומר תמיה

אני על פה קדוש מדבר בלשון כזה נגד גדול ורב ורם מסולא וממולא מכל חכמות ולו כמה מעלות לא יסופרו ולא ידוברו המדות חמודות והוא האיר עיני גולה כגדולים כקטנים לחמו נתן מימיו נאמנים ומפיו אנו חיים. והלא דבריו חרוצים פרק שלשה שאכלו בשמעתין דטעה ולא הזכיר שקיל וטרי עד דמסיק מעשה דגידל בר מניומי הוה יתיב קמיה דרב נחמן טעה רב נחמן הדר לרישא אמר ליה מאי טעמא עבד מר הכי אמר ליה דהכי אמר רבי שילא אמר רב טעה חוזר לראש ואוקימנא בשפתח בהטוב והמטיב והשתא תא חזי דלשון רב נחמן אמר ביה תלמודא הדר לרישא והשוה אותו לחוזר לראש שאמר רבי שילא ולשון זה לא מצאנוהו בכל התלמוד על ראש הברכה שטעה בה אלא ודאי הדר לרישא דברכת הזן כדברי ר"מ ז"ל וכן פירש"י ז"ל כי התחלת ברכת הטוב כעקירת רגלים דתפלה דמיא שחוזר לראש התפלה וכן נמי חוזר לראש כל הברכה שהיא ברכת הזן והדין עמו שכבר אמרו הטוב והמטיב ביבנה תקנוה ולכך עונה אמן אחר בונה ירושלים להודיע כי שם צוה ה' את הברכה ודמדמי לה לרגיל לומר תחנונים תימה הוא שזה לא שמענו בברכת המזון ואף בתפלה שתי לשונות הן ומה ראה על ככה ואם כן דבריו דברי סברא הם ואף כי הוא כדי שכל ענייניו לא נניח דברי קבלה ותלמוד ערוך ופירוש מוסכם מימי הגאונים ורבינו יצחק בן גיאת ורבינו יצחק אלפס תלמידו ורבינו יוסף הלוי מיגאש תלמידו ור"מ תלמידו ומוסכם לנו עם פירוש רש"י ורבותינו בעלי התוס' ובעל הלכות גדולות והר"מ מקוצי ז"ל ורבותינו ז"ל בעבור סברא חדשה ועל כן נראו דברי ר"מ ז"ל וכד"ן:

הלכה יד

מי שאכל ושכח כו' עד סוף הפרק. פרק אלו דברים:

פרק ג

הלכה א

חמשה מינין הן כו' עד בלא לווי. בפסחים פרק כל שעה (דף ל"ה) :

האוכל פת חייב כו' עד ולבסוף בנ"ר. הכל פרק כיצד מברכין (דף ל"ו) :

הלכה יא

כל שמברכין עליו כו' עד אינו מברך כלל. פרק שלשה שאכלו:

וזו היא ברכה אחת כו' עד סוף הפרק. פרק כיצד מברכין (דף מ"ד) :

פרק ד

הלכה א

כל המברך וכו' עד שפסק ויברך. פרק אלו דברים (דף נ"ג) :

אכל כשהוא עומד יושב במקומו ויברך. סוף פ' שלשה שאכלו (דף מ"ט) :

שכח לברך ברכת המזון וכו' עד יצא ידי חובתו. פ' אלו דברים:

וכן אם בירך וכו' עד שאכל. פרק ערבי פסחים (דף ק"א) :

הלכה ב

מי שנסתפק לו וכו' עד אינו חוזר ומברך. פרק שלשה שאכלו:

היה אוכל בבית זה וכו' עד יגמור סעודתו. פרק הרואה ופרק ערבי פסחים:

כתב הראב"ד ז"ל הפליג בזה וכו' שאינו עקירה כלל עכ"ל: **ואני** אומר מה הפלגה יש בזה והא בשמעתין קמייתא דפרק שלשה שאכלו דגרסינן א"ר דימי בר יוסף אמר רב שלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומזמנים עליו אמר אביי והוא דקרו ליה ועני ופירש"י ז"ל שסמוך הוא אצלם ועונה ברוך הוא עכ"ל. אלמא אם אינו סמוך אצלם ועונה הפלגה היא שהרי אין מזמנין עליו ואם רצה הראב"ד ז"ל לפרש כי בשוק דוקא הפלגה כפשט הדברים שיצא לשוק והוה לשם לעולם היאך עונה בשוק אלא ודאי ר"ל כדברי רמז"ל ורש"י ז"ל. ולדעתי זכורני שבזה הלשון ראיתי שנויה בירושלמי ופסק לשון זו הפיסקא היא בפרק הרואה ופרק ערבי פסחים. ומה שהזכיר הראב"ד ז"ל מהרואה את מקומו לא שמענוהו אלא לגבי גוזלות ואין הנדון דומה לראיה ולא ידענו מאין לו כד"ן:

הלכה ד

חברים שהיו מסובין וכו' עד לחזור ולברך. פרק ערבי פסחים (דף ק"א) ופרק הרואה (דף נ"ז) :

במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך. בירושלמי:

כתב הראב"ד ז"ל והוא שלא היה דעתו מתחלה לכך עכ"ל: **ואני** אומר בירושלמי דבפרק תפלת השחר מיתניא ולא חילק זה החילוק ואם קבלה נקבל ואם לדין וסברא יש לו תשובה שאם לא היה דעתו מתחלה לכך אם כן נמלך הוא ואם כן למה לי ממזרחה למערבה אפילו ממזרח למזרח וממערב למערב נמי כל נמלך צריך לחזור ולברך כדבעינן למימר קמן כד"ן:

הלכה ו

בירך על הפת כו' עד מעשה קדירה. פרק כיצד מברכין (דף מ"א מ"ב) :

גמר בלבו מלאכול או מלשתות ואח"כ נמלך לאכול או לשתות אע"פ שלא שינה מקומו חוזר ומברך כו' עד לברך שנית. פרק כיצד מברכין שם:

כתב הראב"ד ז"ל לא אמרו וכו' או בנמנום עכ"ל: **ואני** אומר כי הראב"ד ז"ל סמך אההיא דר"פ ערבי פסחים גבי עובדא דרב ברונא דאסיקנא כיון דאמריתו הב ונבריך איתסר לכו למישתי בלא ברכה וסובר רבינו ז"ל דוקא שתיה ולא אכילה ואנחנו לא כן קבלנו מפי רבותינו בעלי התוספות ז"ל אלא אכילה ושתיה אחת היא לגבי היסח הדעת וכן כתב הרב רבי אליעזר ממי"ץ ז"ל בשיטתו ומשוי להו כהדדי מסוגיין דפרק שלשה שאכלו במעשה דשמעון בן שטח עם ינאי המלך ויש לי ראיה מפרק כיצד מברכין דגרסינן רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא בתר דסליקו תכא מקמייהו שדרו להו דיסתנא מבי ריש גלותא רבה אכל רבי זירא לא אכל אמר ליה לא סבר ליה מר סילק אסור מלאכול אמר ליה אנן אתכא דריש גלותא סמכינן אלמא אכילה נמי בגמר דהיסח הדעת תליא וכן הסכים ר"י הזקן בעל התוספות ז"ל ואמר כי בזמן הזה בעל הבית הוא חשוב אצלינו כמו ריש גלותא אצלם ועליו אנו סומכים וכיון שאמר בעל הבית הב ונבריך אסור לאכול בלא ברכה וכל רבותינו בעלי התוספות ז"ל הבאים אחריו כן הסכימו וגם רבינו חננאל והרב רבינו משה מקוצי ז"ל. אמנם ר"י אלפס ז"ל הסכים כדברי הראב"ד ז"ל מדאסיקנא סוף שמעתין ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב חייא בר אשי אמר רב שלש תכיפות הן תיכף לסמיכה שחיטה תיכף לגאולה תפלה תיכף לנטילת ידים ברכה ומהדר לה אפילו אסילק ואגמר דלא הוי היסח עד דאיכא נטילת מים אחרונים. ורבינו יהודה ז"ל עמד בשיטת רבותינו בעלי התוס' ז"ל וקיבל כירושלמי דקא מסיק לה לאשמועינן דאין סיכת שמן מעכב בידים ועל זאת נאמרה מילתא דרב גבי מים אחרונים אמנם תרדמה ונמנום לא ראינו ולא שמענו להם בענין אכילה אלא לענין מצה בלבד. ותו בין לפירוש רש"י ובעלי שיטה זו איתסר לכו למשתי בלא ברכה כלומר בלא ברכת המזון ולפירוש רשב"ם ורבותינו בעלי התוספות ור"מ ז"ל נפרש כאן בלא ברכה כלומר ברכה ראשונה שהיא ברכת הנהנין ובההיא דפסחים ברכת המזון ובסמוך ברירנא לה בס"ד. ולדעתי לשון ר"מ ז"ל צח וכולל הרבה בקצרה שכתב גמר בלבו וגמר הלב הוא היסח הדעת אמיתי יותר מגמר שר"ל גמר סעודתו ויותר מסילוק שרוצה לומר סילק השולחן שלפניו ויותר ממשיחת השמן לידים אפילו למי שרגיל בו והוא כמו נטילה אחרונה לנוהגים בה שהוא תכף לברכה וכמו הב ונבריך דבעל הבית וריש גלותא וכן לשון דחוזר ומברך שכתב בכאן משמע ברכה ראשונה של הנהנין כבעלי שיטתן של רבותינו ז"ל וכד"ן:

הלכה ח

היו שותין וכו' אינם צריכין לחזור ולברך. פרק ערבי פסחים (דף ק"ו) :

כתב הראב"ד ז"ל עירבובי דברים יש כאן וכו' ואסור למישתי בלא ברכה: **ואני** אומר הלכות קבועות ופסוקות שנה ומנה כאן והנני מבאר אותן אחת לאחת בס"ד: **מה** שאמר תחלה אם היו כו' עד יקדשו זהו כמעשה דרב ברונא פרק כיסוי הדם וריש ערבי פסחים ומשום היסח הדעת כמו שכתבתי בסמוך וכדמסיק לה התם במכילתין. ומה שאמר ואם רצו לחזור ולשתות כו' עד ואחר כך ישתו זהו כדאמרינן בההוא עובדא הדר אמרו ליה הב לן ונישתי אמר להו רב ייבא סבא כיון דאמריתו הב ונבריך איתסר לכו למישתי ופירשו לה רבוואתא קמאי ז"ל משום דהויא הפסקה וכדאסיקנא פרק כיסוי הדם משום דמשתייא וברוכי כהדדי לא איפשר ומיהו אי בעי למישתי בתר דבריך ברכת המזון או מקמי דבריך אע"ג דלאו שפיר עביד צריך לברך עליה בתחלה ברכת הנהנין וכן הביא דבריהם ר"י אלפס ז"ל פרק ערבי פסחים גמרא מתניתין דלא יפחתו לו מארבע כוסות של יין. ומה שאמר שאם אמרו בואו ונבדיל אינן צריכין לחזור ולברך זהו מעובדא דלקמן סוף ההיא שמעתא דגרסינן רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא והוה קאי עילוייהו רב המנונא סבא אמרו ליה זיל חזי אי קדיש יומא נפסוק ונקבעיה לשבתא אמר להו לא צריכיתו שבתא היא דקבעה אנפשה הכי אמר רב כשם שהשבת קובעת למעשר כך קובעת לקידוש סבור מינה כשם שקובעת לקידוש כך קובעת להבדלה אמר להו רב עמרם הכי אמר רב להבדלה אינה קובעת והני מילי דקבעי וקאכלי ואתו מעיקרא אבל אתחולי לא מתחלינן ע"כ. למדנו דהיכא דקבעו מעיקרא כגון אלו שאמרנו כי השבת קובעת בכניסתה מפני שהשבת חשוב וגם קובע למעשר מתוך חשיבותו וגמרינן מינה דכי אמור לקדושי קידוש שבת כמו לברוכי הוא וחשיבא הפסקה והיסח הדעת ואסור למישתי אבל ביציאת שבת דהיינו הבדלה לא חשיב למיהוי היסח הדעת והפסקה דליתסר למישתי דהא דבר של חול הוא ומילתא דחול לא חשיבא ולא מידי ואע"ג דפירושא דהדא סוגיא בענינים אחרים פירשוה למדנו ממנה זה בלא ספק וגם אתה תראה בעיניך אם תדקדק בפירושיה וסוגיותיה. ומה שכתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא אמרו כו' כבר כתבו ר"מ ז"ל פרק כ"ט מהלכות שבת. ומה שחלק עליו בהבדלה יש לו פנים בהלכה אמנם דברי ר"מ ז"ל אין בהם עירבוב אלא כל טוב כמו שכתבתי שם בראיות בס"ד וכד"ן ואף כי אלו ואלו דברי אלהים חיים הם:

הלכה ט

היו מסובין כו' עד לחזור ולברך. פרק הרואה (דף נ"ט) וריש ערבי פסחים (דף ק"א) :

נטל אוכל ובירך כו' עד נתכוון לכתחלה. בירושלמי דפרק כיצד מברכין:

הלכה יא

דברים הבאים בתוך הסעודה כו' עד סוף הפרק. פרק כיצד מברכין (דף מ"א) :

פרק ה

הלכה א

נשים ועבדים כו'. עד לחנכן במצות. פרק מי שמתו (דף כ"א) :

שלשה שאכלו פת כו' עד אחר כל ברכה וברכה. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ה) :

היו האוכלין מעשרה ולמעלה כו' עד בברכת המזון. פרק שלשה שאכלו ופרק עומד ויושב (דף כ"ג) :

הלכה ה

הסועד בבית חתנים כו' עד שהשמחה במעונו. פרק קמא דכתובות (דף ח') :

הכל חייבין בברכת הזימון כו' עד בברכת המזון. ריש מסכת ערכין:

הלכה ז

נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם כו' עד יש להם ליחלק. הכל פ' שלשה שאכלו (דף מ"ה) :

הלכה יא

שלשה בני אדם כו' עד שכבר זימנו עליהם. פרק שלשה שאכלו (דף נ') :

כתב הראב"ד ז"ל לא נועדו יחד תחלה עכ"ל: **ואני** אומר דבריו נכונים ונכוחים הם ואני איני מבין להם מה בא לחדש כי זה תלמוד ערוך הוא פרק שלשה שאכלו כל דבר ודבר בפני עצמו ור"מ ז"ל נזהר בלשונו כאן ושאר החילוקים כתב לפנינו דבר דבור על אופניו ואם רצה לומר כי ר"מ ז"ל היה לו לפרש כן כבר כתבתי לך פעמים ושלש כי ר"מ ז"ל חיבר הדברים כסדרן וקצרן מאורך התלמוד ולכך קראו משנה תורה שלא רצה לשנות הסדר כד"ן:

שלשה שישבו כו' עד שאין זימון למפרע. הכל פרק שלשה שאכלו:

הלכה טו

שנים שאכלו כו' עד יצא ידי חובתו. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ה) :

ובן מברך לאביו כו' עד בד"א שיצאו ידי חובתן כו' עד אלא החייב באותו דבר מן התורה כמותו. פרק מי שמתו (דף כ') ופרק לולב הגזול (דף ל"ח) :

כתב הראב"ד ז"ל אין הדברים כתקנן וכו' ואיתא בירושלמי עכ"ל: **ואני** אומר מה מקום

לתפיסה זאת והלא הכל תלמוד ערוך הוא פיסקא ראשונה דפרק שלשה שאכלו ופרק כל הבשר ופיסקא שניה דבן מברך לאביו פרק מי שמתו וגם בפרק לולב הגזול דגרסינן בה באמת אמרו וכל באמת הלכה היא והירושלמי בפירוש הבבלי אנו מפרשים אותו וחילוק דברו שהקשה עליו מדמוציאין ונשמר מדרב עוירא קבלה היא בידינו והלכה רווחת היא בתלמודנו פרק מי שמתו ודברי הכל הוא שהם החמירו על עצמם עד כזית ועד כביצה בפלוגתא דר"מ ורבי יהודה והכל מודים בדרב עוירא שאין השיעורים הללו אלא מדברי סופרים כד"ן: **וחכמי** לוני"ל הרב ר' יונתן הכהן הגדול וחביריו ז"ל שאלו דבר זה מרמז"ל בסגנון יפה והשיב להם על נכון בחייו וז"ל השאלה יורנו רבינו והלא הלכה וכו' (עיין לשון השאלה והתשובה בכ"מ) שאותן הדברים ברורים ובנויים על עיקרי הברכות עכ"ל. ועל זה אני קורא שפתים ישק משיב דברים נכוחים:

הלכה יז

הנכנס אצל אחרים כו' עד סוף הפרק. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ה) :

פרק ו

הלכה א

כל האוכל הפת כו' עד תחלה וסוף. בחגיגה פרק אין דורשין (דף י"ח) :

אע"פ שהיא פת חולין כו' עד שיטול שתי ידיו. בחולין פרק כל הבשר (דף ק"ו) ופ"ק דשבת (דף י"ד) :

וכן כל דבר שטיבולו כו' עד יורוך. פרק ערבי פסחים (דף קט"ו) בגמרא פסקא דשני תבשילין והואיל והיא מצוה באסמכתא דוהתקדשתם סוף אלו דברים דמסכת ברכות (דף נ"ו) צריך לברך ועל זה סמך ר"מ ז"ל בזה הפסק וכ"כ מורי הרשב"א ז"ל בבית הקדושה בתורת הבית:

מים אחרונים אין מברכין עליהן כו' עד ביותר. פרק כל הבשר (דף ק"ו) :

כתב הראב"ד ז"ל אני שמעתי וכו' וכן חברתי בחיבורי ועיקר עכ"ל: **ואני** אומר כי רבותינו בעלי התוספות ז"ל והר"מ מקוצי הסכימו שלא לברך כלום כר"מ ז"ל והרב רבי יונה ז"ל כן הסכים והפריז על מדותיו והיה אומר בסימניו בשמתא נר"ש כלומר כל מי שבירך עליהם נטילה או רחיצה או שטיפה ואני סמכתי הדבר מן המקרא דכתיב שאו ידיכם קדש וברכו את ה' כלומר כשתשאו ידיכם קדש שזו היא רחיצה באותה שעה תברכו דהיינו נטילה ראשונה דאמרינן פירקא קמא דסוטה שנושאן אבל באחרונה משפילן כדבעינן למימר קמן כד"ן:

הלכה ג

נטילת ידים בין תבשיל לתבשיל כו' עד בין בסוף. פרק כל הבשר (דף ק"ח) :

וכל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. פרק כל הבשר ופרק אין דורשין (דף י"ח) וכמה מקומות בתלמוד היא הלכה רווחת:

כל פת שהמלח כו' עד או מלח שטבעו כטבע מלח סדומית כו' עד מפני הסכנה. פרק כל הבשר שם וסוף מבוי (דף י"ז) וריש ידים:

כתב הראב"ד ז"ל עשה זה וכו' קלקל עלינו את הלשון עכ"ל: **ואני** אומר אדרבא מתוקן היא והנוסחא ספרדית שלנו פרק כל הבשר וה"ג לה מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העינים ואני מפרשה כך על דעתו מפני שמלח רע וקשה בטבעה כל כך עד שנקראת סדומית יש במקומות שמסמא את העינים ואינה סדומית ממש אלא שנקראת כן בכנויה על שם חזקה ורוע טבעה ולקח זה הלשון לשני ענינים האחד שהוא לשון מקרא מבורר וכל בשליש עפר הארץ והשני לרמוז מקום מוצאו בהלכה פרק כל הבשר וענין המחנה סוף פירקא קמא דעירובין כמנהגו בכמה מקומות וזה ממעלת החבור כמו שהקדמתי כד"ן:

הלכה ד

עד היכן נטילת ידים עד הפרק. פרק כל הבשר וריש ידים ובערכין פרק האומר משקלי עלי:

וכמה שיעור המים כו' עד בנטילת ידים. פרק כל הבשר (דף ק"ו) :

וכל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית. פרק שני דזבחים בשמעתין דמי כיור:

כל הצריך נטילת ידים כו' עד שאין המים השאובין מטהרין את הידים אלא בנטילה:

כתב הראב"ד ז"ל אינו מחוור וכו' בהן ארבעים סאה בקרקע עכ"ל: **ואני** אומר לא ידעתי מאין לו זה החילוק בבעלי קריין יותר משאר הטמאים כי המקוה וכל דיניו שוה בכולם וכן כתב ר"מ ז"ל ריש הלכות מקואות והראב"ד ז"ל לא השיגו בזה כלום גם הלכה רווחת היא ומשנה שלימה ריש מסכת כלים שנינו אותה אבות הטמאות השרץ ושכבת הזרע וכתבה ר"מ ז"ל ריש פרק חמישי מהלכות שאר אבות הטומאות ואם רוצה לומר משום דיוסף בן חוני פירקא קמא בתמורה בשאובה שהמשיכוה. כבר השבתי בזה באורך בראיות ברורות כשמש שאין המים שאובין מטהרין וכן כתב מורי הרשב"א ז"ל בשער השלישי דבית הקדושה ואפילו לדעתו אם כן מה לי בעלי קריין מה לי שאר הטמאים ומה שכתב הר"מ ז"ל בפיסקא זו ברור ומחוור הוא פרק כל הבשר דגרסינן תמן אמר רבא האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנה לידים ואין מטבילין בה את הידים אין נוטלין

ממנה לידים דלא אתו מכח גברא ואין מטבילין בה את הידים דהוו להו מים שאובין ע"כ אלמא שאין המים שאובין מטהרין את הידים אלא בנטילה כדברי ר"מ ז"ל וזו אינה צריכה לפנים ועוד אסיקנא בההיא שמעתא גופא אתקין רבי יעקב מנהר פקוד נטלא בת רביעתא אלמא בעינן כלי ועוד דהא בריש ההיא שמעתא גרסינן חמי טבריא חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים ורבי יוחנן אמר כל גופו טובל בהן אבל לא ידיו ואקשינן אדרבי יוחנן השתא כל גופו טובל בהם ידיו לא כל שכן ופריק רב פפא במקומן דכ"ע לא פליגי דשפיר דמי מישקל מינייהו במנא כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי דפסיק מינייהו בבת בירתא מר סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא ומר סבר לא גזרינן אלמא לרבי יוחנן אע"פ שכל גופו טובל בהן אין נוטלין ממנו לידים. עוד יש לי ראיה פ"ב דזבחים בשמעתין דמי כיור דמסיק מי מערה אצטריכא ליה שלא תאמר כל גופו טובל בהן ידיו לא כ"ש אלמא איכא מי מערה שטובל בהן כל גופו ולא ידיו וא"כ אפילו לדעת הראב"ד ז"ל אין הנדון דומה לראיה ולכך נתבררו דברי ר"מ ז"ל ונתלבנו וכד"ן:

הלכה ו

כל הנוטל ידיו כו' עד מלשתות אותן. זהו כלל שלקח הוא ז"ל לכלול הענין ואחר כך פורט אותו:

כיצד מים שנשתנו כו' עד לא פסלן. ריש מסכת ידים (דף ע"ד) ובחולין פרק כל הבשר (דף ק"ה) : ועניו המים המגולים. פרק אין מעמידין (דף ל"ה) :

מים ראשונים מטביל בהן כו' עד בכשרותן. פירקא קמא דמסכת ידים:

הלכה ט

כל מים שנפסלו כו' עד להטביל. פירקא קמא דמסכת ידים ופרק כל הבשר (דף ק"ה ק"ו) :

חמי טבריא במקומן כו' עד לשתיית בהמה. פרק כל הבשר:

יש לנוטל ליתן כו' עד לכל אחד ואחד. פרק שני דמסכת ידים:

הלכה יא

אין נותנים לידים כו' עד נותנים בה לידים. פירקא קמא דמסכת ידים ופרק כל הבשר (דף ק"ז) :

אבל שק וקופה כו' עד שאין חפניו כלי. פירקא קמא דתוספתא דמסכת ידים ופרק כל הבשר:

כלים שנשברו כו' עד שברי כלים. פרק כל הבשר:

בכל הכלים כו' עד שלמים. פירקא קמא דמסכת ידים:

כל שאינו מחזיק כו' עד לידים. פרק כל הבשר:

הלכה יג

הכל כשרים ליתן לידים כו' עד והקוף נוטל לידים. פירקא קמא דידים ובתוספתא:

כתב הראב"ד ז"ל והלא אמרינן בגמרא דחולין וכו' אבל הקוף ולא כלום עכ"ל: **ואני** אומר אמת הוא כי דין הקוף שנוי סוף פרק קמא דמסכת ידים וכן שנינו מטה חבית על צדה ונוטל והקוף נותן לידים ר' יוסי פוסל בשנים אלו ופסק ר"מ ז"ל כתנא קמא דר' יוסי וכתב הר"מ ז"ל מקוצי דטעמא משום דסתמא דתלמודא כוותיה פרק שני דזבחים בשמעתין דמי כיור שהבאתי למעלה וה"ג לה איבעיא להו מהו לקדש ידיו ורגליו בכיור ממנו אמר רחמנא ולא בתוכו או דילמא אפילו בתוכו אלמא דעד כאן לא מספקא ליה אלא משום דכתיב ממנו הא לאו הכי פשיטא ליה דשרי והיינו כת"ק דרבי יוסי ולכך הסכים כדבריו וגם מורי הרשב"א ז"ל כך הסכים בתורת הבית שלו ולא דמיא ליה לאריתא דדלאי דפרק כל הבשר דהתם לא מכווני לנטילה כלל אלא להשקות בהמות או שדות בלבד. ומה שתמה הראב"ד ז"ל לומר שיהיה מעשה הקוף כלום וגריע ליה מחרש שוטה וקטן אדרבא איפכא מסתברא דאנן סהדי שהוא מדמה כל מה שהוא רואה ועושה כן מה שאין כן בחש"ו שאין להם דעת לדמות וללמוד לעשות ברמיזה כמוהו ויש לי להביא ראיה על זה מדאמרינן פרק הגוזל עצים גמרא מתניתין דנתן צמר לצבע בשמעתין דשבח סמנין על גבי הצמר דאסיק רבינא דהוא בתרא הכא במאי עסקינן כגון דצמר דחד וסמנין דחד ואתא קוף וצבעיה אלמא דמעשה קוף מילתא הוא. ועוד יש לי ראיה פשוטה דעדיפא עובדיה דקוף מדחרש ש"ו דגרסינן סוף מסכת מעילה גמרא מתניתין דשלח ביד חרש ש"ו אם עשו שליחותו בעל הבית מעל ומקשינן והא לאו בני שליחות נינהו ופריק רבי יוחנן כאותה ששנינו נתנו על גבי הקוף והוליכו על גבי הפיל והוליכו הרי עירוב אלמא עבדא שליחותיה הכא נמי עבדא שליחותיה עד כאן ומדעביד חש"ו כקוף ופיל מכלל דעדיף כוותיה. ועוד דבמנחות שילהי פרק שתי הלחם אסיק מר זוטרא ואיתימא רב אשי אפילו תימא בשלא קדם וסילקו וכל דבר שנעשה שלא כמצותו נעשה כמי שסדרו הקוף וההיא ודאי מעשה הוי אלא שאינו כמצותו וקיימא לן הכי. ועוד דפרק בכל מערבין גמרא מתניתין דנתנו לעירובו ביד חש"ו אינו עירוב אמרינן ואם אמר לאחר לקבלו ממנו הרי זה עירוב ואקשינן דילמא לא ממטי ליה ומהדרינן כדאמר רב חסדא אמר רב בעומד ורואהו הכא נמי בעומד ורואהו כו' עד היכא איתמר דרב חסדא אהא דתניא נתנו לפיל נתנו לקוף והוליכו אין זה עירוב ואם אמר לאחר לקבלו הימנו הרי זה עירוב ואקשינן עלה ודילמא לא ממטי ליה ומהדרינן אמר רב חסדא אמר רב בעומד ורואהו אלמא דינם שוה ומעשיהם מעשה וכל שכן בנטילת ידים שהוא עצמו רואהו

ומקבל ממנו ואדעתיה קא עביד וזה פשוט ומ"מ קשיין ברייתות אהדדי לגבי עירוב וכבר הקשה אותם ותירצם רבינו אפרים הצרפתי ז"ל בתוס' ופריקו לה בתלתא פירוקי שפירי כמו שהוא חקוק בשיטת פרק בכל מערבין ואם רצית להעמיק תעיין שם כי כאן אינו מקומו אלא שהבאתיה לראיה לר"מ ז"ל וכד"ן:

הלכה יד

השוקת שדולה ממנו כו' עד עלתה לו נטילה. פרק כל הבשר (דף ק"ו ק"ז) :

מים שנסתפק לו וכו' עד שכל ספק שבטהרת הידים טהור. פ"ב דידים:

כתב הראב"ד ז"ל ועם כל זה אם יש לו מים לרחוץ אומרים לו קום ורחוץ והוציא עצמך מן הספק עכ"ל: **ואני** אומר אינה זאת השגה שהרי לא נשנה במקומה פ"ב דידים ולא בתוספתא ור"מ ז"ל לא בא עתה אלא לחבר משנה תורה מן התלמוד הערוך ולקצר הארוך כמו שכתבתי הרבה פעמים והרוצה להחמיר תבוא עליו ברכה כד"ן:

הלכה טז

מים ראשונים צריך שיגביה ידיו וכו' עד כדי שיצא כל כח המלח מעל ידיו. פירקא קמא דסוטה (דף ד') :

כתב הראב"ד ז"ל והוא יותר טוב שלא תעבור הזוהמא על מקום שלא הגיע תחלה עכ"ל: **ואני** אומר פירקא קמא דסוטה פירש"י ז"ל מים אחרונים שלאחר הסעודה שחייבו חכמים מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העינים וצריך להשפיל ידיו למטה כדי שתרד הזוהמא של תבשיל שבידיו שהרי להעביר הזוהמא הם עכ"ל, ולמדנו מתוכו שאין זוהמת המלח עוברת אלא בהשפילן דאילו מגביהן אנו רואין בעין שהזוהמא מתעכבת בין פיצולי האצבעות לעיקרן משא"כ בהשפילן שנעשים מדרון מחמת שיפוען וכלין לגמרי והולכין וכח המלח היא הזוהמא. ובכך נכונו דברי ר"מ ז"ל כי לדברי הראב"ד ז"ל קשיא לי מי איכא מאן דחייש להעברת הזוהמא שבשעת רחיצה הבאה להעבירה ולנקותה כד"ן:

מים ראשונים ניטלים כו' עד בכל עת שצריך נטילה. פרק כל הבשר:

הלכה יח

לט אדם עד אע"פ שלא נטל ידיו: כתב הראב"ד ז"ל והלא אמרו לא התירו מפה אלא לאוכלי תרומה בלבד עכ"ל: **ואני** אומר דההיא אתיא לאפוקי אוכלי טהרות בלבד דגרס לה להדיא פרק כל הבשר ואישתמיטתיה הא דאמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי טהרות ורב אמי ורב אסי כהני אוכלי תרומה הוו וכן פירש רש"י ז"ל שאוכלים חוליהן בטהרה אינן למודין להזהר ככהנים

שהם זריזין. והבן כי מה שכתב ר"מ ז"ל אינו אלא לחולין גרידי ודין אוכלי טהרות חברו במקומו כי תשית אליו לבך פ"ח דהלכות שאר אבות הטומאות וביארו בלשון צח ויפה ולא השיגו שם הראב"ד ז"ל. ואם רצה אדם לומר דחולין גרידי חמירי מתרומה אני אומר לו אתמהא יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא והלא חולין משום סרך תרומה גזרו בהן כמו שכתוב בשמעתין דפרק כל הבשר ואדרבא יש לי להקל בהם מדגרסינן בתוספתא דמסכת טהרות כל שהוא מטמא במשא אין נוטלין ממנו לידים דברי ר"מ ור' יהודה חולק עליו ומכשיר והלכה כר' יהודה ואפילו ר"מ לא פליג אלא בתרומה וטהרות אבל בחולין גרידי שרי דאי לא תימא הכי היכי נוטלין מעכו"ם ומנדה ולא נזהרים בהן מימי אבותיהם אלא ודאי חולין גרידי קילי וכ"כ הר"מ מקוצי ז"ל. שוב מצאתי למורי הרשב"א ז"ל שהסכים כדברי בשער הראשון של בית הקדושה בתורת הבית אשר לו ובזה נשאר דברי ר"מ ז"ל תריץ יתיב כד"ן:

המאכיל לאחרים כו' עד שהוא נותן לתוך פיו. פרק כל הבשר (דף ק"ז) :

הלכה יט

ואסור לזלזל בנט"י כו'. פ"ק דברכות ופ"ק דסוטה (דף ד') :

וצוויים רבים צוו וכו' עד ואחר כך שותה מקצתן. פרק עושין פסים (דף כ"א) במעשה דר"ע בבית האסורים:

צריך אדם לנגב כו' עד לחם טמא. פ"ק דסוטה (דף ד') :

והנוטל ידיו באחרונה מנגב ואח"כ מברך. כן משמע פרק אלו דברים דברכות (דף נ"ג נ"ד) וכמה מקומות:

ותכף לנט"י כו' עד סוף הפרק. פרק כיצד מברכין (דף מ"א) ובירושלמי:

פרק ז

הלכה א

מנהגות רבות כו' עד למטה ממנו. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ח) :

בעל הבית מברך המוציא כו' עד פרוסה גדולה. פרק כיצד מברכין (דף מ"ב) :

ואינו בוצע אלא ממקום שנתבשל יפה. פרק חלק (דף ק"ב) ובירושלמי דברכות:

הלכה ד

מצוה מן המובחר וכו' עד נוטל שתיהן בידו. פרק כיצד מברכין (דף ל"ט) :

ואינו נותן ביד האוכל אלא א"כ היה אבל. באבל רבתי וסמוך ליה מדכתיב פרשה ציון בידיה:

הבוצע הוא פושט ידיו תחלה ואוכל. פרק הניזקין (דף ס"ב) :

ואין המסובין רשאים כו' עד הרשות בידו. פרק הניזקין שם ופ' שלשה שאכלו (דף מ"ח) ובירושלמי:

הלכה ו

שנים ממתינין כו' עד סכנה. פרק שלשה שאכלו שם:

ומפני זה כו' עד סכנה. פרק כיצד מברכין (דף מ"ג) :

ואין מסתכלים בפני האוכל וכו' עד אכילה. בה' דרך ארץ ופרק ערבי פסחים (דף ק"ג) וביומא פרק אמר להם הממונה (דף ל') :

הלכה ט

אין מניחין בשר חי כו' עד אסורין. פרק שלשה שאכלו (דף נ') :

גמרו מלאכול וכו' עד לאבדן ביד. ברכות פרק אלו דברים (דף נ"ב) :

הלכה יב

הביאו להם מים לנטילה וכו' עד בסוף זה אחר זה. פרק כיצד מברכין (דף מג) ופרק שלשה שאכלו (דף מו) :

כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה וכו' בין תבין עכ"ל: **ואני** אומר מליצה טובה ועצה חשובה יש למשכיל כי שתי הבנות יש באלו הדיעות והתלמוד סובל את שתיהן ואלו ואלו דברי אלהים חיים כי ר"מ ז"ל סמך על שתי הסוגיות השנויות להדיא פרק כיצד מברכין ופ' שלשה שאכלו דבפרק כיצד מברכין גמרא מתניתין דוהוא אומר על המוגמר שייל תלמודא מכלל דאיכא דעדיף מיניה ומהדר ליה מסייע לרב דאמר רב חייא בר אשי אמר רב הנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לברכה ומייתי עלה עובדא רב ורבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי אמר ליה רבי לרב קום משי ידך חזייה דקא מירתת אמר ליה ר' חייא בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך למדנו כי המברך נקרא גדול כגון רב הואיל ונבחר לברכה ואע"ג דאיכא דעדיף מיניה כגון רבי ואינו מן הראוי שיעמוד זה הגדול המברך בידים מזוהמות עד שירחצו שאר בני הסעודה והוא עצמו מברך על המוגמר כסתם מתני' וכמו שכתב ר"מ ז"ל כאן ובסמוך ובפ' שלשה שאכלו נמי גרסינן מים אחרונים מהיכן מתחילים אמר ליה מן הקטן ומתמה וגדול יושב וישמור ידיו עד שנוטלין כולן ומהדרינן ליה שאני פרסאי דלא מסלקי תכא מקמיה עד דמטו מיא לגביה אמר ליה רב ששת אנא מתניתא ידענא דתניא כיצד סדר הסיבה וכו' עד מסייע ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי אמר רב הנוטל ידיו וכו' עד רב ורבי חייא כו' עד עיין בברכת מזונא קאמר לך ע"כ ומדקא מתמה תלמודא וכי גדול יושב כו' מכלל דפשיטא

ליה לתלמודא דגדול נוטל תחלה ומברך ולישנא גופיה דאמר מתחילין מן הקטן הוה קשיא ליה טפי ומ"ה קא מתמה עליה טפי ואיהו נמי הכי קא מודה דאמר ליה שאני פרסאי מכלל דכ"ע כסתמא דתלמודא ורב ששת במתני' כוותיה דרב שייכא ליה כסתמא דפרק כיצד מברכין והתם לא נחית למניינא בין מאה לעשרה לחמשה ולכך לא סמך עליה ר"מ ז"ל אלא שנסתייע בה ממקום אחר כדפיר' וגם ר"י אלפס ז"ל השמיטה לגמרי אלא שכתב בקצרה שהגדול מברך. והראב"ד ז"ל סמך על זאת הברייתא דרב ששת כולה ומפרש אותה אנא מתניתא ידענא דמסייע לך ויש לו על מה שיסמוך להשמאיל ולהימין בין תבין אך דעתי כדעת ר"מ ז"ל נוטה:

ואין מכבדין בדבר זה כו' עד ובשעת כניסה. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ו) :

הלכה יג

גמרו ליטול ידיהן כו' עד וכולן עונין אמן. פרק כיצד מברכין (דף מ"ד מ"ה) :

כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא בירך ברכת המזון כו' כדאיתא בירושלמי עכ"ל: **ואני** אומר זה ההכרח אין אני רואה אותו ואדרבא ההיא דפרק כיצד מברכין שרצה הראב"ד ז"ל לפרשה בתוך הסעודה רואה אני שהוא מביא עליה מעשה דרב ורבי חייא דאמר ליה רבי לרב קום משי ידך כמו שהעתקתי בסמוך לאחר סעודה היה והירושלמי אינו מוכרח פירושו לכך דגרסינן בהאי פיסקא דוהוא אומר על המוגמר מה בין מוגמר מה בין יין מוגמר כולן מריחין יין אחד שהוא טועם על כרחין דהכי מפרישנא לה מאי שנא מוגמר ששנינו שהגדול מברך ומ"ש יין ששנינו לאחר המזון אחד מברך לכולן דמשמע אי זה מהם שירצה לשתות או שהקדים שר המשקים להשקותו ומהדר מוגמר כולן מריחין ומן הדין היה להם לברך כל אחד ואחד אלא ניתן רשות לגדול להוציאן בברכתו כמו שניתן לו רשות לברך על המזון להוציא את כולן אבל יין אין יכול לברך אלא הטועם. אמנם אם יש לו לירושלמי פי' אחר איני יודע וגדולה מכולן אני רואה מפורש במשנה אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר הסעודה ע"כ העמדתי דברי ר"מ ז"ל וכד"ן:

הלכה יד

אם היה שם יין מביאין כוס מחזיק רביעית כו' עד ואחר כך מברך על הבושם. פרק כיצד מברכין (דף מ"ג) :

כתב הראב"ד ז"ל אני תמיה כו' ואמרו שהיין הוא החשוב עכ"ל: **ואני** אומר כי זו מחלוקת ישנה היא ומפירש"י ז"ל משמע דרישא בכוס של ברכה ובשמים עמו וסיפא ביין של אחר המזון והשמן עמו ויש מפרשים אותה בכוס של הבדלה והכל חקוק בנמוקי ברכות פרק כיצד מברכין:

אם היו הבשמים כו' עד מבושם לשוק. פרק כיצד מברכין:

הלכה טו

אע"פ שאין ברכת המזון [צריכה] יין כו' עד ערב לשתיה. פרק אלו דברים:

ואין מסיחין כו' עד סוף הפרק. סוף פרק שלשה שאכלו:

פרק ח

הלכה א

כל פירות האילן כו' עד בורא נפשות רבות. הכל פרק כיצד מברכין (דף ל"ו) :

וירקות שדרכן להאכל כו' עד ברכה הראויה להן כו' עד בורא פרי האדמה. פרק כיצד מברכין (דף ל"ח) ובנדה פרק בא סימן:

הלכה ד

ירקות שדרכן להשלק כו' עד מברך עליהם שהכל תחלה. הכל פרק כיצד מברכין (דף ל"ט) :

הלכה י

בירך על פירות כו' עד על היין. פרק כיצד מברכין (דף מ') ופ"ק דברכות:

לקח כוס של שכר בידו כו' עד אע"פ שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו. סוף פרק קמא דברכות (דף י"ב) :

כתב הראב"ד כל מה שכתב באלו הענינים הכל הבל שאין הולכין אלא אחר הפירוש שהוציא בפיו עד כאן לשונו: **ואני** אומר אדרבא רוח אחרת עמו וימלא אחרי האמת ודקדק יפה לפסוק שהולכין אחר עיקר הברכה שהיא הזכרת השם ומלכות מדמקשה תלמודא בהדין שמעתא סוף פרק קמא דברכות הניחא למ"ד דכל ברכה שאין בה אזכרת השם אינה ברכה שפיר אלא למ"ד כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מאי איכא למימר כלומר שאין בה מלכות גם כן דבעינן תרתי אלמא מדמקשי תלמודא הכי בפשיטותא מכלל דקיימא לן דעיקר הברכה המלכות והאזכרה וזה דעת נכון ומיושבת מאד: **ותמיה** אני על הראב"ד ז"ל שהוא פוסק ללכת אחר הפירוש שהוציא בפיו דאם כן היינו חיתום ברכה והא קמן דתלמודא לא פשיט ליה והוא ז"ל מנליה דמיפשטא. איברא במה דפשיטא ליה לתלמודא לית דינא ולית דיינא אלא בשינוי הגירסא ובמאי דבעי תלמודא היכא דנקיט כסא דשכרא וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשכרא מאי כתב רב אלפס ז"ל כיון דלא איפשיטא לקולא עבדינן ואין מחזירין אותו ורבותינו בעלי התוספות ז"ל פסקו לחומרא ומחזירין אותו מ"מ היינו מספיקא אבל לפסוק אחר

חיתום לעולם אין לו ראיה בעיני ולר"ם ז"ל יש לו ראיה לכן העמדתי דבריו וכד"ן: **עוד** ראיתי חכמי לוני"ל ז"ל שהסכימו כדבריו אלא שבאו לשאול ממנו מצד אחר בסגנון זה: **שאלה** יורנו רבינו ואם שכר של שעורים הוא היאך יצא ומרנא ורבנא ר"י אלפס ז"ל הולך על זה הדרך וחתרנו להוציא היבשה ולא יכולנו שהרי פירות השכר אינן יוצאין מן הגפן ודמי לפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור דלא יצא הראנו אתה רבינו את האור כי טוב: **תשובה** יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בשכר היוצא מן הגפן כמו בנזיר מיין ושכר יזיר ובאותן שכר של ענבים שאין אדם רואה בכוס אם שכר אם יין וכשיבוא אדם לטעום ויפתח על מנת שהוא שכר וסיים בפה"ג אבל בשכר של שעורים וכיוצא בו לא איירי רבנן בדבר זה כלל וכי יש מי שיאמר לקח תמרה ובירך על דעת לברך ב"פ העץ וסיים המוציא לחם מן הארץ יצא אטו בשופטני עסקינן מה מקום לשגגה זו אלא בשכר היוצא מן הגפן הן הדברים אמורים עכ"ל. וכמה האמת מורה דרכו ודרכו ופריו מתוק לחכי:

הלכה יב

כל הברכות האלו כו' עד שהן מדברי סופרים. פרק שלשה שאכלו:

שכח והכניס אוכלין כו' עד מברך עליהן. בס"פ שלשה שאכלו:

כתב הראב"ד ז"ל והוא שבדעתו לאכול יותר דאם לא כן הוה ליה גמר עכ"ל: **ואני** אומר אם קבלה נקבל ואם לסברא יש להשיב שהרי זה דומה לטבילה בשמעתין בתרייתא דפרק שלשה שאכלו דקי"ל מברך לאחר טבילה ואע"ג דגמר דאכתי גברא לא חזי וגם כן הסכימו רבותינו בעלי התוספות ענ"י עד שיטול וינגב מפני שאין ידיו נקיות וה"נ בעינן ימלא פי תהלתך וליכא ולא דמי למי שגמר שכתב הראב"ד ז"ל דהתם היינו ששכח ולא בירך המוציא ולא נזכר עד שגמר אבל הכא נזכר עד שלא בלע הילכך לא שנא גמר ול"ש לא גמר וכן מוכחא סוגיין כולה ופירוקי דתלתא מתנייתא דבעינן לאסוקינהו בענין אחד בין דבעי למיכל טפי ובין דלא בעי אבל לאפלוגי בינייהו במאי דלא מפליג תלמודא לא חזי לן כד"ן:

אם היו פירות וכו' עד ואח"כ אכל. פרק שלשה שאכלו:

הלכה יג

היו לפניו מינים הרבה כו' עד והענבים שלישי לארץ. פרק כיצד מברכין (דף מ"א) :

ברכה אחת שהיא מעין שלש כו' עד חותם בשתיהן על הארץ ועל הפירות. פ' כיצד מברכין (דף מ"ד) :

כתב הראב"ד ז"ל אנו חותמין על היין על הארץ ועל פרי הגפן עכ"ל: **ואני** אומר זאת

החתימה לא ראינוה בגירסת ספרדי וצרפת ולא שמענוה מרבותינו נ"ע ועיקרה פרק כיצד מברכין:

ואם היה בארץ ישראל כו' עד סוף הפרק. פרק כיצד מברכין:

פרק ט

הלכה א

כשם שאסור לאדם כו' עד קודם ברכה. פרק כיצד מברכין (דף מ"ג) ובירושלמי ובמסכת נדה פרק בא סימן:

וכיצד מברכין על ריח טוב כו' עד וכיוצא בה בורא עצי בשמים. פרק כיצד מברכין (דף מ"ד) :

הלכה ז

שלשה מיני ריח טוב כו' עד סוף הפרק. פרק אלו דברים (דף נ"א נ"ג) :

פרק י

הלכה א

ברכות אחרות כו' עד למה שאירע עתה. פרק הרואה:

הלכה ה

ירדו גשמים כו' עד זה לקראת זה. פ' הרואה (דף נ"ט) ופ"ק דתענית (דף ו') :

הלכה ז

אמרו לו מת אביו כו' עד ברוך משנה את הבריות. פרק הרואה (דף נ"ט) :

הלכה יג

הרואה בריות טובות כו' עד שככה לו בעולמו. פרק הרואה ופרק לפני אידיהן (דף ב') :

היוצא לשדות כו' עד ליהנות בהן אדם. פ' הרואה:

על הרוחות שנשבו כו' עד אם רצה מברך עושה בראשית. פ' הרואה:

כתב הראב"ד ז"ל בגמרא יש מברך תרתי עכ"ל: **ואני** אומר בדקתי בכל הנוסחאות של ספרד וצרפת וה"ג אי בעי מברך עושה בראשית וכן כתב ר"י אלפס ז"ל וגירסת הראב"ד אינה אצלינו ולא ראינו ולא שמענו:

הלכה טו

על ההרים כו' עד וקיים במאמרו. פ' הרואה (דף נ"ט) :

הרואה לבנה בחידושה כו' עד שתתמלא פגימתה. פרק הרואה ובסנהדרין פרק היו בודקין (דף מ"ב) :

הלכה יח

הרואה את החמה כו' עד הרי זו תפלת שוא. פרק הרואה:

הנכנס לבית המדרש כו' עד סוף הפרק. פרק תפלת השחר (דף כ"ח) :

פרק יא

הלכה א

כל הברכות כו' עד כגון ברכת ס"ת. פרק שלשה שאכלו ופרק ערבי פסחים (דף ק"ד ק"ה) :

כתב הראב"ד ז"ל ומה חסרה לו זו המדה וכו' האריכוה וחתמוה עכ"ל: **ואני** אומר לא הבנתי דבריו והלא קידוש היום מן התורה והבדלה על הכוס מדברי סופרים כדאיתא פרק ערבי פסחים להדיא וכי היכי דקבעה שבתא אנפשה בכניסתה כשהיו מסובין קבעה ביציאתה להתחלה כדאסיקנא נמי התם וכתבו ר"מ ז"ל פרק עשרים ותשעה מהלכות שבת ומעתה איני רואה הפרש בין ברכת מצות ק"ש לברכת מצות קידוש והבדלה ולכן אין מקום להשגה זו כד"ן:

ראה קברי ישראל כו' עד לעשות מעקה. דברי ר"מ ז"ל שחברם בשכלו הטוב למען ירוץ קורא בו:

וכל מצות עשה שבין אדם למקום כו'. עד וצונו לעשות. פ"ק דפסחים (דף ז') :

והיכן ציונו בתורה כו' עד שמדברי סופרים. פרק במה מדליקין:

הלכה ד

ולמה אין מברכין על נטילה באחרונה כו'. עד וכן כל כיוצא בזה. פרק כל הבשר (דף ק"ז) :

עושה מצוה עד כיוצא באלו. הסכמת הראשונים ובה"ג כתב כן:

אבל אם שחט בלא ברכה כו' עד וכן כל כיוצא בזה. גם זה פרק הרואה בהסכמת הראשונים ובה"ג פרק כיסוי הדם:

הלכה ז

אין לך מצוה כו' עד ראוי לברכה. פרק קמא דפסחים (דף ז') :

כל מצוה שעשייתה גמר כו'. עד מברך לשמוע קול שופר. כל זה מוסכם ומפורש ורובו בסוגיא פרק במה מדליקין וכל דבר ודבר במקומו לפי הכלל הזה אבל יש כללים אחרים לפירש"י ז"ל כל אחד ואחד לפי קבלתו והסכמתו מפורשים בשיטתנו:

הלכה טו

נטל את הלולב כו' עד מברך על העשייה. פרק ערבי פסחים (דף ק"ה) ופרק לולב הגזול (דף ל"ט) :

כתב הראב"ד ז"ל הנה לדבריו וכו' נעשית מצוה ביעור עכ"ל: **ואני** אומר ולמה דקדק דבריו להקשות עליו ולהשיגו והניח הדברים המפורשים לו בזה הפרק עצמו והנני מעתיקו לפניך וז"ל. העושה מצוה ולא בירך שעדיין עשייתה קיימת מברך אחר העשייה ואם דבר שעבר הוא אינו מברך כיצד מי שנתעטף בציצית או שלבש תפילין או שישב בסוכה ולא בירך תחלה חוזר ומברך אחר שנתעטף אקב"ו להתעטף בציצית וכן מברך אחר שלבש להניח תפילין ואחר שישב לישב בסוכה וכן כל כיוצא באלו עכ"ל. הנך רואה בעיניך שהוא ז"ל נשמר מעל ומעל דמעל ופסק כמו שערוך בהקומץ רבה במנחות ובכמה מקומות אי איכא שהות ביום מברך ואם לא אינו מברך וכמו שכתב הראב"ד ז"ל דאישתמיטתיה דא או באולי השמיטו הסופר מספרו וכולנו נקיים בס"ד כד"ן:

אבל על נט"י ושחיטה כו' עד וכך הוא מברך על ביעור חמץ כו' עד כמו שיתבאר במקומו. פרק ערבי פסחים ופרק לולב הגזול:

כתב הראב"ד ז"ל קשה לי וכו' ולאכול מרור עכ"ל: **ואני** אומר הנני משיב על ראשון ראשון אחת לאחת למצוא חשבון. מה שהקשה תחלה ממקרא מגילה ממנה פירש מפה והשליך חכה לנר חנוכה והעריך לתרץ תירוצים מן המהדרים או מן התיקונין אין לו צורך לאלו הדחוקים. כי ר"מ ז"ל כתב פ"ג דהלכות מגילה וחנוכה שהדלקת נר חנוכה ומקרא מגילה שתיהן מצות מדברי סופרים ועוד הוסיף לכתוב כן בתשובתו לחכמי לונ"ל וכלל עמהם מצות עירוב שהיא מצוה שאינה חובה כמו שאני עתיד להעתיק לשון תשובתו פ"ג דהלכות מגילה בע"ה. ומעתה מה שכתב כאן לפי כללו המקובל לו וז"ל עשה המצוה לו ולאחרים כאחד אם היה מצוה שאינה חובה מברך על העשייה עכ"ל. וידוע שמקרא מגילה עיקר תקנתה בעשרה בין בזמנה בין שלא בזמנה משום פרסומי ניסא ואפילו לדברי ר"מ ז"ל שפוסק פרק ראשון דה' מגילה וחנוכה בזמנה ביחיד מ"מ הוא כתב שם כי שלא בזמנה כגון בני הכפרים המקדימים בי' ואפילו בזמנה לכתחילה מצוה מן המובחר כאשר נתקנה דהיינו בי' וגם ידוע שאחד קורא להוציא עצמו ולאחרים ועל סדר זה היתה התקנה על מקרא מגילה ולא לקרות אבל נר חנוכה איש וביתו כמו ששנויה פרק ב"מ להדיא בברייתא נמצא אפילו בני הבית מאה כולן כאיש אחד לעיקר התקנה ומעתה המברך לכולן כמברך לעצמו. ור"מ ז"ל כתב כאן בכללו כל העושה מצוה בין שהיתה עליו חובה בין שאינה עליו חובה אם עשאה לעצמו מברך לעשות עכ"ל.

וכבר הוכחתי שנר חנוכה מצוה ועושה אותה לעצמו כעיקר התקנה איש וביתו ולכך תקנו ברכתה להדליק נר חנוכה ולא תקנו על והרי היא וברכתה כנר שבת. ומזה יתבאר מצה ומרור שעיקר מצוה מן המובחר לאכול הפסח על מצות ומרורים כדכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו ונאכל על השובע ובחבורה כדכתיב איש לפי אכלו תכוסו על השה וכ"כ ר"מ ז"ל פ"ח דה' קרבן פסח. וכבר כתבתי מלשונו שלהוציא אחרים מברך בעל ואע"פ שגם הוא מוציא עצמו לכך הם התקינו כן לגלויי טעמא ופרסומי מילתא שמצותה ברבים עד שתהיה הברכה במברך עיקרה להוציא אחרים. ומה שהקשה הראב"ד ז"ל למה לא הקשה מהם בגמרא למ"ד לבער השתא ניחא שלא נתקנו על דרך שאר הברכות של עצמו ועוד דלבער לא קים לן וא"כ אמאי שקיל וטרי כולי האי על דעתיה והוא לא חייש ליה כולי האי. ומה שאמר שנרמז בגמרא היא באכילת מרור לחודיה שהיא מצוה ואינה חובה ולהוציא עצמו דמיבעי ליה לברוכי הכי ובזה מיושב הכל אבל לשנות מעל ללמ"ד לדעת ר"מ ז"ל א"א שכבר ביארם סוף הלכות חמץ ומצה וזה פשוט ומחוור אלא שצריך המעיין להתיישב בו כד"ן:

הלכה טז

כל דבר שהוא מנהג כו' עד סוף הפרק. פרק לולב וערבה:

כתב הראב"ד ז"ל נ"ל שלא אמרו וכו' וצריך ברכה עכ"ל: **ואני** אומר תמהתי על לשון זה ואיני מבין אותו דהא במסכת תענית פרק בתרא סוף גמרא פסקא דמתניתין ובאחד בטבת לא היה בו מעמד גרסינן להדיא אמר רבא זאת אומרת הלל דראש חודש לאו דאורייתא ושקיל וטרי עד דמסיק רב איקלע לבבל חזנהו דהוו קרו הלל בראש חודש סבר לאפסוקינהו חזנהו דהוו קא מדלגי דלוגי אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם ומסיימים בה תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר משא"כ בי"ח ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל לכתחלה אלמא הלל דר"ח מנהג הוא ודעת ר"מ ז"ל שלכתחלה אין מברכין עליו כמו שכתב כאן וחזר וביארו יותר פ"ג דהלכות מגילה וחנוכה ומקצת רבותינו בעלי התוספות הסכימו עמו מן הדין טעמא ומההיא דפרק לולב וערבה דאסיקנא ערבה מנהג נביאים הוא ומש"ה חביט חביט ולא בריך כדמפרש טעמא בגמרא ואע"פ שאנחנו בספרד ובצרפת ואשכנז נוהגין לברך לקרוא ועל הלל גמור לגמור משום היכרא כדעת ר"ת ז"ל ויש לו טעמים אחרים נכבדים מפורשים בשטתנו פרק לולב וערבה מ"מ יש סמך וראיה וסברא לדעת ר"מ ז"ל וגם הסכמת גדולים ואחר שהיא מחלוקת ישנה חקוקה אצל בעלי התוס' אין לי להאריך בו בזה החבור כי אני לא באתי בו אלא לטעון בעבור הר"מ ז"ל ולהראות מקום להרוצה להעמיק מאין מוצאו ולאין מובאו כד"ן: